

Polevování ve výchově

PhDr. Václav Mertin

Dnešní rodiče se snaží při výchově svých dětí vymezit proti autoritářské výchově, kterou byli zpravidla sami vychováváni. Je ale liberální výchova, nebo dokonce tzv. nevhodná tou správnou cestou? Proč potřebují děti hranice a co se může stát, když nemají dostatek rodičovské pozornosti?

Při srovnávání minulosti a současnosti ve výchově dětí bychom měli soudit velmi opatrně. Na první pohled to může vypadat, že si dnes spousta rodičů pořídí dítě a pak se dál stejně intenzivně jako dřív věnují osobní zábavě a koníčkům, budování kariéry, zatímco vzdělávání a výchovu dítěte přenechávají institucím, prarodičům, chůvám. Má se za to, že v dřívější době se rodiče dětem věnovali mnohem víc.

Výchova včera a dnes

Jenže i v dřívější době to nebylo jiné – rodiče pracovali delší dobu, dávali děti do jeslí, posléze do mateřské školy, mnohem méně, než dnes vnímali jejich vývojové potřeby. Ani oni si s nimi vždy příliš nehráli, nepodněcovali jejich rozvoj, nechávali je o samotě nebo v péči starších sourozenců.

Zatímco výchovný přístup rodičů byl dříve převážně autoritářský (to platilo i pro učitele ve škole), děti současně měly spoustu volného času, kdy byly ponechány samy sobě – mnohem více trávily čas venku s vrstevníky, mnohé podněty přicházely právě od nich.

Dnešní společnost akcentuje práva dítěte, trh s hračkami a dalším zbožím pro děti je obrovský, nabídka aktivit pro děti nebývá. Zároveň už desítky let se všeobecně v české společnosti výchovný přístup liberalizuje – posunuje se k demokratické výchově, někdy dokonce ke zcela liberální. To platí pro obě nejvýznamnější instituce v životě dítěte, tedy pro rodinu a školu. Jsou patrně i rodiče, kteří programově aplikují tzv. nevhodnou.

Liberální výchova

Liberální výchova má nepochybně odlišné podoby a různé stupně. Liberální výchova neznamená, že se dítěti vůbec nevěnujeme, že s ním nesdílíme společný čas a neprovozujeme společné aktivity. Jen necháváme velký prostor k jeho vlastním činnostem, k samostatnému rozhodování. Dospělí jsou podporovatelé a průvodci, vytvářejí podmínky pro to, aby se dítě mohlo plně realizovat, naplnit tak svůj potenciál. Výrazně v pozadí zde stojí příkazy a zákazy, nařizování a omezování činnosti, limity, hranice, nastavování pravidel. Dítě se stává hegemonelem v rodině – ta se řídí podle jeho nálad, přání, požadavků a potřeb. Někdy se za ní může schovávat i rodičovský nezáměr o dítě.

Co potřebuje dítě?

Dnes mnohem lépe víme, co dítě ke svému zdárnému vývoji potřebuje, jsme podstatně citlivější na situace, kdy rodiče tuto péči podle našeho mínění zanedbávají – že se mu příliš nevěnují, nehrají si s ním, nechtou mu, nezajímají se o vzdělávací výsledky, netráví s ním dostatek času, aby s nimi mohlo navázat pevnou vazbu, nenabízejí mu rozvíjející aktivity, a naopak si ho příliš nevěnují nebo ho hodně trestají.

Většinou přesně nevíme, jak probíhá výchova v rodině, a tak odvozujeme její možné komplikace

z chování dítěte u lékaře, ve školce, na písku, v dopravním prostředku – zkrátka na veřejnosti. Zřetelné je to v mateřské nebo později v základní škole, kde se dítě musí většinou přizpůsobovat. Toto přizpůsobení jistě nebývá absolutní a netýká se všech situací a všech dětí - např. důvody zdravotní, kulturní – školská zařízení vycházejí ve srovnání s minulostí individuálním potřebám dětí mnohem víc vstříc.

Na druhé straně nepřizpůsobení často vede k tomu, že je dítě ostatními přehlíženo, nikdo si s ním nechce hrát, je předmětem posměchu.

Při zdravotních důvodech instituce hledá nejvhodnější způsoby, jak umožnit dítěti profitovat z kolektivu vrstevníků, a přitom nezhoršovat zdravotní stav.

Jiné je to u odlišností z důvodů výlučně výchovných. Někdy jde pouze o to, že některé dovednosti rodiče nepřikládají velký význam, jindy mají jinak rozmyšlenou časovou následnost jednotlivých dovedností.

Existuje ideální postup?

Chceme-li dítě začlenit do jakékoliv instituce, tak musíme přijmout její pravidla. Je nemyslitelné, že např. školka se změní kvůli jednomu dítěti. Rodiče by měli při výchově malého dítěte víc myslet na budoucnost. Zatímco v nejtětlejším věku mohou být některé výchovné zvláštnosti nebo nevychovanosti zajímavé, nebo snad tolerovatelné, později tomu tak rozhodně nebývá. Mnohem jednodušší pro život je, když dítě zná nejběžnější společenská pravidla a chová se podle nich. Byť s mnoha chybami, které patří ke každému učení. Odlišné chování v dospělosti je jeho svobodné rozhodnutí. Mnozí dospělí se odlišně chovají pouze proto, že nic jiného je nikdo nenaučil. Abychom dítě nenásilně a pozvolna těmto pravidlům naučili, je vhodné začít včas a absolvovat mnoho povzbuzení a opakování.

Ideální výchova neexistuje, stejně však je žádoucí přemýšlet nad některými okolnostmi a nenechávat našemu výchovnému působení zcela volný průběh. Tato víra v přirozenou výchovu, nás může silně zradit. V první řadě musíme respektovat vývojové možnosti dítěte.

Dítě vstupuje do života vybavené řadou instinktů, reflexů, schopností, ale ani rodiče neví, v jakém světě bude v budoucnosti žít. Mají přiměřené zkušenosti se stávajícím světem a je na nich, aby s ním dítě seznamovali, aby mu tento svět zprostředkovali, někdy i částečně vnucovali.

České děti budou ponejvíce žít v Česku, je třeba je proto vychovávat s ohledem na známé i očekávané požadavky této společnosti, i na její podmínky.

Odpovědnost za vlastní život

Podobně jako neexistuje jediný správný výchovný přístup, stejně tak se rodiče liší i v cílech výchovy. Je to jejich právo, protože právě oni jsou odpovědní za budoucnost dítěte. Měli by si alespoň sami pro sebe tyto cíle ujasnit. Lépe pak uvidí, jestli jejich výchovné působení směřuje k těmto cílům. Naše děti budou žít ve svobodě, doufejme se stále menším zasahováním státu do jejich života, a tedy se stále větší odpovědností za vlastní život.

Současně můžeme počítat s velkou konkurencí. Svoboda však vyžaduje jiné vlastnosti než život v diktatuře, autoritářská výchova s množstvím zákazů a trestů nejde dohromady s osobní odpovědností, kritickým přemýšlením i tvořivostí a radostí ze života.

Dnešní nároky na člověka rostou. Síla ani tělesná zdatnost nejsou klíčové kritérium pro přežití, je to spíš schopnost přizpůsobit se novým požadavkům, ochota se stále učit, spolupracovat s druhými, poslouchat je. Je velmi nespravedlivé, když si po letech volné výchovy rodiče stěžují, že dítě sedí pouze u tabletu, neposlouchá, nespolečuje atd.

Co z uváděného vyplývá pro výchovu dětí?

Na jedné straně by děti měly mít volný čas pro svobodné hraní. Jestli si budou hrát samy nebo s rodiči je jedno. Přemíra hodnotných organizovaných volnočasových aktivit omezuje tento čas.

Zcela zásadní je maximální podpora a angažovanost ze strany nejbližších osob, což zpravidla bývají rodiče. Tato podpora ovšem znamená věnovat dítěti množství času i energie, trpělivosti a vytrvalosti.

Zpracovala: Klára Šimková, leden 2020